

О. В. Білаш, здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

УМИСНІ НЕЗАКОННІ ДІЇ ЩОДО РЕЛІГІЙНИХ СПОРУД АБО СВЯТИНЬ: ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню об'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 178, 179 КК України. Здійснено огляд сучасних проблем нормативного удосконалення об'єктивної сторони цих злочинів.

Ключові слова: кримінальне право, об'єктивна сторона, релігійні споруди та святині.

Об'єктивні ознаки, які притаманні всім злочинам, вивчаються Загальною частиною кримінального права, а індивідуальні ознаки конкретних злочинів, наприклад, незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь — Особливою. Усі ознаки об'єктивної сторони злочину з погляду їх описування (закріплення) у диспозиціях статей Особливої частини КК можна поділити на дві групи: обов'язкові (необхідні) та факультативні [1, 13–14].

До обов'язкових ознак належить діяння у формі дії або бездіяльності. Без діяння, інакше кажучи, без конкретного акту суспільно небезпечної поведінки людини, не може бути вчинено жоден злочин [2, 111].

Діяння, передбачені статтями 178, 179 КК України, можуть бути вчинені як у формі дії, так і у формі бездіяльності. Найпоширенішою формою вчинення даного злочину є дія, тобто активне поводження або активна діяльність людини. Як правило, дія виражається в застосуванні фізичного або іншого впливу на охоронюваний об'єкт, що приводить до настання наслідків.

У кримінальному законі трапляються ситуації, коли злочинним діянням визнається одна фізична дія, і ситуації, коли таким діянням вважається певний комплекс із кількох дій. Дії, вчинені шляхом застосування складних технічних засобів (вибухового пристрою з годинниковим механізмом, зброї з механізмом, який спрацьовує від певних дій жертви, тощо), або з використанням тварини, особи, яка не є суб'єктом злочину чи відповідно до закону не підлягає кримінальній відповідальності за вчинене (наприклад, малолітнього), вважаються вчиненими тим, хто скористався цими засобами, тваринами або спрямував (змусив діяти) зазначених осіб [3, 13]. Так само злочини, передбачені статтями 178, 179 КК України, можуть вчинятися шляхом активних дій людини з використанням тілесних рухів самої людини, технічних механізмів тощо. Так, наприклад, 12 липня 2011 року невідомі особи осквернили мечеть у селищі Корейз (Ялтинська міська рада АР Крим). Невідомі побили шиби пивними пляшками, скалки розсипалися по килиму, на якому вірні правлять намаз [4, 4], або, у 2012 році напередодні Дня Незалежності України в центрі міста Херсона було бульдозером зруйновано храм, що був у спільному користуванні Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви в Україні і Української Греко-Католицької церкви, й освячений хрест [5].

Злочинна бездіяльність — це пасивна поведінка, яка полягає у невиконанні або неналежному виконанні обов'язку діяти, покладеного на відповідну особу законодавством, трудовими (службовими) обов'язками, обумовленого її попередньою

поведінкою або загальновизнаними морально-етичними правилами [3, 13]. Прикладом бездіяльності є ситуація, якщо службова особа умисно поводитися бездіяльно в умовах, коли релігійна споруда піддавалася зруйнуванню, були відсутні необхідні реставраційні роботи і належна охорона, що спричинило до знищення цієї споруди. Так, напередодні осінньо-зимового сезону 2007 року з Покровської оборонної церкви у селі Сутківці Хмельницької області для нібито виконання відновлювальних робіт зняли дах і залишили її просто неба, внаслідок чого вона почала інтенсивно руйнуватися [6].

Знищення, зруйнування, пошкодження або осквернення як діяння полягає в процесі, спрямованому на досягнення злочинного результату, а як наслідок виражається в конкретній шкоді, заподіяній предмету суспільно небезпечного посягання. Правильне тлумачення термінів «знищення», «зруйнування», «пошкодження» «осквернення» і «утримання» має важливе значення, тому що залежно від цього визначається конструкція складу злочину по об'єктивній стороні. Цей момент є одним з визначальних у процесі кваліфікації суспільно небезпечного діяння і дає можливість чітко визначити момент закінчення злочину [2, 112].

Більшість авторів дотримуються позиції, відповідно до якої склад злочину, передбаченого статтею 178 КК України, по конструкції об'єктивної сторони є матеріальним, оскільки пошкодження і зруйнування трактуються і як діяння, і як наслідок [7, 142; 8, 614].

Ми поділяємо таку точку зору, що склад злочину, передбаченого статтею 178 КК України, є матеріальним. Якщо у випадку вчинення діяння, спрямованого на зруйнування або пошкодження релігійної споруди, злочинний результат не настає, має місце незакінчена злочинна діяльність. Якщо наслідки не наступають у результаті вчинення діянь, спрямованих на зруйнування або пошкодження релігійної споруди, то має місце замах на злочин (якщо наслідки не наступають із причин, що не залежать від волі особи) або добровільна відмова (при наявності ознак даного правового інституту).

Стосовно статті 179 КК України переважає позиція, що для притягнення до кримінальної відповідальності не потрібно настання злочинних наслідків, однак вчинені дії по своєму змісту і спрямованості складаються саме в заподіянні шкоди об'єктам, що охороняються державою [9, 335].

Так, на думку професора С. Я. Лихової, цей злочин слід вважати закінченим з моменту вчинення будь-якої дії (дій), що утворює (утворюють) незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь [10, 214].

Так само, професор М. І. Мельник переконаний, що злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій, пов'язаних з утриманням, оскверненням або знищенням релігійних святинь [3, 445].

Більшість авторів підручників з Особливої частини кримінального права також зазначають, що даний злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених у статті 179 КК України дій [7, 143; 11, 73].

За нашим переконанням, тільки дві з трьох, перерахованих у статті 179 КК України, форм злочинних дій (утримання, осквернення) можна вважати закінченими з моменту їхнього вчинення (утримання з моменту переходу релігійної святині під контроль винного, осквернення з моменту вчинення дій, спрямованих на паплюження святині), тоді як знищення за своїм змістом передбачає настання суспільно небезпечних наслідків (термін «знищення» означає закінчений процес припинення існування святині як такої, на відміну від терміну «нищення», який означає незакінченість такого процесу). Тому, в цілому, за юридичною конструкцією склад злочину, передбачений статтею 179 КК України, є формально-матеріальним.

Наслідки злочинів в диспозиції статей 178, 179 КК України позначені тими ж термінами, що й діяння і стосовно релігійних споруд та святинь, вони означають відповідно — знищення, зруйнування, пошкодження, осквернення [3, 444, 445].

Дійсно, наслідки злочину — це реальні шкідливі зміни, які відбуваються в об'єкті, що охороняється кримінальним законом, внаслідок злочинного діяння [3, 14]. Наслідки можуть мати матеріальний характер. Так, при вчиненні злочинів, передбачених статтями 178, 179 КК України, знищується, руйнується, пошкоджується, осквернюється, утримується майно, яке має спеціальний статус, і, звісно, визначену грошову вартість. Тобто праву власності тієї фізичної чи юридичної особи, яка володіє релігійною спорудою та святинєю, спричиняється шкода, яку можна оцінити в грошовому вираженні. Але в цих злочинах нематеріальна шкода, а саме шкода засадам суспільства в частині забезпечення свободи віросповідання є більш суттєвою, такою, що має велику тривалість у часі, і може спричинити шкоду:

– соціально (шкодить належному вихованню людей щодо їх ставлення до загальнолюдських цінностей, а засвоєні моделі деструктивного поведіння потенційно містять небезпеку різноманітних, у тому числі більш тяжких форм агресивного поведіння особистості в майбутньому) [12];

– психологічну (деякі дослідники висловлюють припущення, що деградація духовного середовища міняє ідентифікацію особистості, створюючи асоціації з низьким соціальним статусом) [13];

– ідеологічну (як правило, знищення, зруйнування, пошкодження, осквернення, утримання релігійних споруд та святинь викликає значний громадський резонанс, що може спровокувати конфлікти у суспільстві, в тому числі релігійні, особливо коли подібні дії мають відповідні мотиви).

Причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони злочину підлягає встановленню у випадках, коли суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою складу злочину, тобто в злочинах із матеріальним складом. Звідси випливає, що якщо немає суспільно небезпечного діяння, то немає необхідності встановлювати причинний зв'язок, оскільки немає першої (обов'язкової) ознаки об'єктивної сторони — діяння. Якщо немає наслідку (за наявності суспільно небезпечного діяння), має місце замах на злочин, або склад формального злочину, або взагалі немає складу злочину. Якщо ж причинний зв'язок між діянням і наслідком не встановлено, об'єктивної сторони злочину з матеріальним складом немає, бо немає такої обов'язкової її ознаки, як причинний зв'язок [2, 131].

Так як ми з'ясували, що злочини, передбачені статтями 178, 179 КК України, мають переважно матеріальний склад, то і причинний зв'язок підлягає обов'язковому встановленню.

Щодо факультативних (додаткових) ознак об'єктивної сторони складів злочинів, то діюча редакція статей 178, 179 КК України не містить прямої вказівки на них, отже значення для кваліфікації вони не мають.

Проведений аналіз діянь, передбачених статтями 178, 179 КК України, дає можливість стверджувати, що спільність юридичної конструкції об'єктивної сторони складу цих злочинів та спільність ознак їхніх предметів (часто релігійно споруда одночасно виступає як релігійна святиня, наприклад, Києво-Печерська Лавра) та те, що всі названі ознаки об'єктивної сторони досліджуваних злочинів, передбачених зазначеними статтями, — це незаконні дії з вказаними об'єктами, робить можливим запропонувати для уніфікації цих понять об'єднання статей 178 і 179 КК України під назвою «Умисні незаконні дії щодо релігійних споруд або святинь», тим більш, що професор С. Я. Лихова вже відмічала: «назва статті 178 вужча, ніж її зміст» [10, 211]. Це надасть можливість внести відповідні зміни до КК України і певною мірою зменшити навантаження на КК України.

Література

1. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — [3-тє вид., переробл. та доповн.]. — К.: Атіка, 2005. — 1064 с.

2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — [4-те вид., перероб. і допов.]. — Х.: Право, 2010. — 456 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — [4-те вид., переробл. та доповн.]. — К.: Атіка, 2007. — 1184 с.

4. Злочини на ґрунті ненависті в Україні. Крим. За результатами моніторингу Харківської правозахисної групи (квітень 2011 р. — квітень 2012 р.) // Відродження (Інформаційний бюлетень). — 2012. — Випуск 8. — С. 3–9.

5. Бузак Т. Руйнування Храму, або «Коли закінчиться криза»? / Т. Бузак // Politico [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://politiko.ua/blogpost5889>.

6. Складено рейтинг псевдоісторичних пам'яток України / Музеї України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.museum-ukraine.org.ua/index.php?go=News&in>.

7. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — [4-те вид., переробл. і допов.]. — Х.: Право, 2010. — 608 с.

8. Уголовный кодекс Украины. Комментарий / [Бабий А. П., Гончар Т. А., Загіка А. В. и др.]; Под редакцией Ю. А. Кармазина и Е. Л. Стрельцова. — [Издание второе]. — Х.: ООО «Одиссей», 2002. — 960 с.

9. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [О. М. Алієва, А. П. Бабий, Л. К. Гаврильченко, Т. О. Гончар, І. С. Доброход та ін.]; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — [7-е вид., перероб. і допов.]. — Х.: Одіссей, 2011. — 824 с.

10. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 / «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Лихова Софія Яківна. — Київ, 2006. — 471 с.

11. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [А. П. Бабий, І. С. Доброход, Ю. А. Кармазин, В. О. Корнієнко, Г. В. Загіка, О. С. Козерацька та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є. Л. Стрельцова. — Х.: Одіссей, 2009. — 496 с.

12. Goldstein A. The psychology of vandalism / Arnold P. Goldstein. — New York: Plenum Press, 1996. — 299 p.

13. Reade E. Household movement and social control / E. Reade // Vandalism: Behavior and motivation / Ed. by C. Levy-Leboyer. — Amsterdam: Hoth-Holland, 1983. — P. 247–260.

А. В. Білаш, соискатель

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

УМЫШЛЕННЫЕ НЕЗАКОННЫЕ ДЕЙСТВИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО РЕЛИГИОЗНЫХ СООРУЖЕНИЙ ИЛИ СВЯТЫНЬ: ПРОБЛЕМЫ НОРМАТИВНОГО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию объективной стороны преступлений, предусмотренных статьями 178, 179 УК Украины. Осуществлен обзор современных проблем нормативного усовершенствования объективной стороны этих преступлений.

Ключевые слова: уголовное право, объективная сторона, религиозные сооружения и святыни.